

Nagyjából ugyanezt a korszakot dolgozza fel a Magellánról szóló tanulmány (1521: *Magellán a köbön*), valamint a portugál gyarmatosítással foglalkozó három írás is. Az egyik Portugália ceutai kalandjáról szól (*Portugália első gyarmatbirodalma Európa ege alatt*), a másik *Portugália és gyarmatainak interaktív története*, valamint a *Magángyarmatosítók Mozambik portugál múltjában*. Ezekhez képest a portugál nemzeti költővel foglalkozó cikk sorait már szinte otthonosan rója a magyar olvasó. Különösen az Ady *Istenes verseivel* vont párhuzam miatt. A *Camões és a teopoézis* a következő kérdéseket feszegeti: Mi készítette egyáltalán a költőt arra, hogy teológiai kérdések felé forduljon? Mikor tette ezt és milyen cél vezethette?

Összegzőképp bátran kijelenthető, hogy a kötet kiválóan példázza a horatiusi *dulce et utile* eszményét. Ugyanakkor a recenziens kötelessége, hogy a könyv árnyoldalaira is rámutasson. Tehát szomorú szívvel két kritikai megjegyzéssel kell élnem. Az egyik, hogy talán szemléletesebbek lettek volna a tanulmányok, ha több illusztrációt közölnek, hiszen sokszor ikonográfiai kérdésfelvetésekkel találkozunk. A másik pedig, egy inkább az olvasószerveztőt elmarasztaló kritika, hogy nagyon sok a – néha már zavarba ejtő – elütés nemcsak a szövegben, hanem a címekben is. Azonban ezek csak apró karcolások a fényezésen, mert az egzotikumra éhes kíváncsi olvasó éppúgy, mint a történész–irodalomtörténész és az iberisztikára specializálódott szaktörténész is élvezettel és haszonnal fogja forgatni a kötetet. Ha pedig még ezekkel a tanulmányokkal sem lehet megszólítani a nagyközönséget, akkor tényleg csak a TikTok-posztok maradnak I. Alfonz síremlékéről, Janiról a janicsárról, a ledöntött Kolumbusz szobrokról és a vérbe fagyott Fürstről.

MOLNÁR DÁVID

A világ és Magyarország, ahogy a bécsi Magyar Hirmondó szerkesztői látták, válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Zvara Edina, Budapest, MTA KIK, Kossuth Kiadó, 2025.

Zvara Edina sokrétű könyvészeti és művelődéstörténeti munkásságának egyik fontos fejezete Görög Demeter író, szerkesztő, könyvgyűjtő életművének feldolgozása. Monográfiájában (*Egy tudós hazafi Bécsben, Görög Demeter és könyvtára*, Bp., OSZK, 2016), a szerző teljes életművét feldolgozza, bibliotékájának nevezetes kézirateit pedig *Görög Demeter könyvtárának kéziratei Bárány Péter; Batsányi János, Kis János, Révai Miklós, Trenk Frigyes és Verseghy Ferenc írásai* című tanulmányában ismerteti (= *Könyvek magántulajdonban, 1770–1820*, szerk. Dóbék Ágnes, Bp., Reciti, 2020, 140–169.), majd kiadta Bárány Péter *Kisdéd Lélektudomány* (Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2025) című művének eddig lappangó kéziratát kritikai kiadásban. Legutóbb a korai hazai sajtótörténet legnevezetesebb folyóiratának, a rendkívül sikeres bécsi *Magyar Hirmondó*-nak imponálóan gazdag szöveg- és képválogatását jelentette meg az MTA Könyvtár és a Kossuth Kiadó, Zvara Edina gondozásában. A terjedelmes és (ténylegesen) súlyos szöveggyűjtemény a 2025-ös könyvkiadás egyik reprezentatív darabja, amelyet örömmel látnánk a 2026-os tavaszi könyvvásár idején a díjazottak között.

A felvilágosodás korának legsikeresebb lapja, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1789-ben indult, és ezen a néven 1791-ig jelent meg. Akkor a folyóirat nevet változtatott, és *Magyar Hirmondó* címen adták ki, 1792-től 1803-ig. A folyóirat nem keverendő és nem is kapcsolható össze a korábban Pozsonyban kiadott *Magyar Hirmondó*-val, amelynek történetét Kókay György dolgozta fel (*Magyar Hirmondó, Az első magyar nyelvű újság*, Budapest, Gondolat, 1981.)

Görög Demeter, első életrajza már röviddel halála után megjelent Márton József tollából, aki „32 esztendei szoros esmeretség” után írta le mindazt, amit közvetlen forrásokból barátjáról tudott. Munkájára támaszkodva később még több tanulmány, sajtótörténeti dolgozat jelent meg, azonban megbízható forrásokhoz csak Zvara Edina jutott, amikor a Klebelsberg Ösztöndíj jóvoltából az Es-

terházy-Privatstiftung engedélyével Kismartonban kutathatott. Zvara Edinának olyan gazdag anyagot sikerült feltárnia, ami módosította eredeti tervét, amely csak Görög Demeter könyvgyűjteményére és a folyóirathoz köthető kéziratokra koncentrált volna, és megírta a „bécsi tudós hazafi” mindeddig legteljesebb életrajzát is.

Görög Demeter Hajdúdorogon született, családja Erdélyből származik, a család eredetéről több variáció is ismeretes, lehetséges, hogy konstantinápolyi örmények voltak, de felmerült az orosz eredet lehetősége is. Görög tanulmányait Debrecenben, Ungváron, Nagyváradon, Budán, majd a bécsi egyetemen végezte. Görög 1780-ban került Bécsbe, a birodalom szellemileg kulturális szempontból is kiemelkedően fontos városába, és ott élt 1833-ban bekövetkezett haláláig. A tehetséges és szorgalmas Görög Demeter, aki a nevelés, a hírlapszerkesztés, a tudós munka, a tudományszervezés területén is sikeresen tevékenykedett, a folyóiratszerkesztés területén ért el a mai napig követendő eredményeket. Miután a pozsonyi *Magyar Hirmondó* megszűnt, a bécsi hírlapkezdemények, Szacs vay Sándor *Magyar Kurirja* (1786–1793/1834) és Pánczél Dániel *Bécsi Magyar Mercuriusa* (1793–1798) sikertelenek és viszonylag rövid életűek voltak, maradandónak csak az 1789-ben megindított *Hadi és Más Nevezetes Történetek*, majd a bécsi *Magyar Hirmondó* néven ismertté vált hírlapot tekinthetjük. Görögnek sikerült olyan szerkesztőtársat találnia Kerekes Sámuel (1760–1800) személyében, akivel teljes mértékben kiegészítették egymást, közös szerkesztői munkájuk a 20. század hírlapszerkesztőinek is például szolgálhat. Kerekes korai halála után a lappal már régi kapcsolatban álló Márton József vette át a társszerkesztői feladatokat, és ő volt az, aki Görög halála után megírta a lap alapítójának első életrajzát. A bécsi *Magyar Hirmondó* sokrétű tájékozottsága tudós munkatársainak és külföldi lapok folyamatos nyomon követésének köszönhető. A jól megszervezett levelező hálózat szállította a „két magyar hazában”, a Magyar Királyságban és Erdélyben élők által elérhető híreket, amelyeket a bécsi szerkesztők stilizáltak, módosítottak, alakítottak át megjelenésre méltóvá. A lap nevezetes tudósítói közé tartozott Hajnóczy József, Péteri Takáts József, Sándorffi József, Kömlei János. Görög megjelentetésekkel, fordítások támogatásával, reklámmal, könyvek beszerzésével támogatta Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Kis János tevékenységét. A *Magyar Hirmondó* előkelő támogatói közül kiemelkedik Széchényi Ferenc, Festetics György, Lipszky János. A szerkesztői zsenialitás bizonyítéka, hogy Görög, Kerekes és Márton elindította a *Magyar Átlás* című térképsorozatot (1802–1811), amelynek célja volt „magyar nyelven adni ki a térképeket, magyar művészek, magyar rézmetszők munkáját örökíteni meg [...] magyar ifjakat képezni ki Bécsben”. Az aprólékos munkával elkészített térképek létrehozására Bécsben, az Esterházy-palotában Görög egy térképészeti intézetet alapított, a vármegyei térképeket a lap előfizetői ingyen megkapták, a külső érdeklődők 20 krajcárért megvásárolhatták. A térképészeti munkát Esterházy Miklós herceg messzemenőleg támogatta. A sikeres vállalkozás, mivel a metszetek még hosszú ideig fennmaradtak, Görög halála után is tovább élt és némi javítással még 1848-ben is újra nyomtatták őket, akkor már az eredeti szerzők nevének feltüntetése nélkül.

Zvara Edina szövegválogatásának első fejezetéből a szerkesztői és terjesztői munka minden apró részletét megismerhetjük, az idézett szövegrészek az újságírás profizmusáról tanúskodnak. A kötet felépítése nem kronologikus, hanem tematizálásában követi a Kókay György felállított tartalmi rendszerezést: a cikkeket négy nagy egységben, ezeken belül pedig időrendben sorakoztatja. A tematikai egységek a következők: 1. A hírlappal kapcsolatos tudósítások és közlemények, 2. Hazai tudósítások, 3. Külföldi tudósítások, 4. Irodalom, művelődés, tudomány, művészet, szórakozás. A kiválasztott szövegek ismeretterjesztők és szórakoztatók, kétszáz év távolából is felülmúlják a mai magazinokat. A tizennégy évig fennálló folyóirat végigolvasása, a mai olvasó számára is érdekes cikkrészek kiválasztása, érdeklődést felkeltő címekkel ellátása hatalmas munkát követelt a kiadvány szerkesztőjétől. Zvara Edina nemcsak mint könyvtörténész tudós, hanem mint az olvasói igények biztos kezű felismerője végezte el ezt a feladatot. A bécsi szerkesztők nem csupán szövegekkel, hanem színes illusztrációkkal is élénkítették folyóiratukat, a kiváló metszeteket Zvara Edina

pontosan azonosította, és kutatásainak eredményeként kiderült, az összes, Görögék által felhasznált illusztráció teljességében egyetlen egy könyvtárban sem található meg. Ezért is különösen fontos a folyóirat valamennyi, itt-ott fellelhető példányának megőrzése, és még inkább hangsúlyozandó, hogy a mostani kötet a képek összegyűjtésével és azonosításával művelődéstörténeti ritkaságnak számít.

Zvara Edina előszava tömör és csak a legszükségesebb ismeretekre szorítkozik, annál gazdagabb a mutatók közreadása. A kötet a szerkesztő által adott címszavakkal indul, minden egyes – legyen az bármilyen rövidke – közlemény kapott egy figyelemfelkeltő címet. A kötet végén a rövidítések után a közleményekben idézett irodalom felsorolása található. A Zvara Edina által felhasznált szakirodalom jegyzéke széles körű, nagy tájékozottságot bizonyító kutatómunkáról tanúskodik. Az annotált szemlényévmutató, valamint a korabeli és mai földrajzi azonosítást is megadó helynévmutatóban szintén nem találni kivetnivalót, és mindez teljes szinkronitást mutat az 1418 lábjegyzettel is. Az idegen és régi magyar szavak jegyzéke ugyancsak megtalálható a megfelelő lábjegyzetben is, tehát a hatalmas kötetet nem kell felesleges utalók keresésével lapozgatni. A képek jegyzéke példaképe a filológiai precizitásnak, valamennyi illusztráció jelenleg érvényes lelőhelye, leltári száma is megtalálható. A képjegyzéket egy különleges összeállítás zárja, valamennyi képről megtudható, hogy a folyóirat megjelenésének sok éve alatt melyik évfolyamban, melyik számban, milyen dátummal jelentek meg.

Az olvasmányként, művelődéstörténeti forrásként is egyedülálló kötet arról tanúskodik, hogy Zvara Edina a filológusi középnemzedék példamutató képviselője, akinek munkája több tudományág művelőinek dicséretét megérdemli.

Hivatkozott irodalom

- KÓKAY György, *Magyar Hirmondó, Az első magyar nyelvű újság*, Bp., Gondolat, 1981.
 ZVARA Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben, Görög Demeter és könyvtára*, Bp., OSZK, 2016.
 ZVARA Edina, *Görög Demeter könyvtárának kéziratai Bárány Péter, Batsányi János, Kis János, Révai Miklós, Trenk Frigyes és Verseghy Ferenc írásai = Könyvek magántulajdonban, 1770–1820*, szerk. Dóbké Agnes, Bp., Reciti, 2020, 140–169.
 ZVARA Edina, Bárány Péter *Kisdéd Lélektudomány*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2025.

NÉMETH S. KATALIN